

Prameny islámského umění

Josef Kandert

Ve dnech 19. až 24. dubna letošního roku se konal v Jordánsku, na Al al-Bayt univerzitě ve městě Mafragu, již V. mezinárodní seminář věnovaný studiu islámského umění. Tentokrát byl věnován pramenům (sbírkám, archivům, knihovnám a výsledkům výzkumů), které může islamistům poskytnout střední a východní Evropa. V praxi to znamenalo, že mezi účastníky převážovali badatelé z bývalého Sovětského svazu (více jak 80 účastníků), tj. z dnešní Ruské federace a ze Středoasijských republik. Jejich zájezd organizovala Orientalistická společnost. Střední a jižní Evropa byly zastoupeny jednou Polkou (**B. Biedronska-Slota**), Bulharkou (**G. Lozanova**), dvěma Maďary (**A. Fodor** a **G. Hazai**), Bosňany ze Sarajeva (**A. Duraković** a **I. Krzić**), Albáncem (**Z. Škodra**) a Čechem. Západoevropští orientalisté byli v menšině. Velká účast byla ze samotného Jordánska – především učitelé a studenti místní univerzity, z ostatních zemí Předního východu se účastnili jednotlivci. Seminář se konal pod patronací korunního prince **al-Hasana Bin Talal**, ovšem „výkonnou patronkou“ semináře byla princezna **Wijdan Ali**, která byla i předsedkyní celého semináře.

Prostředí semináře – tj. prostředí Al al-Bayt univerzity – bylo velmi pěkné, i když (či právě proto) se jedná o velmi mladou univerzitu. Univerzitní areál je situován na okraji města Mafragu, ležícího asi 150 km severně od hlavního města Ammánu, a je vybudován jako svěbytná a plně samostatná jednotka soustřeďující všechny služby nutné pro život učitelů, studentů i hostů. Studují zde vedle jordánských studentů i studenti z jiných islámských zemí a také stipendisté z Ruska či z Albánie. Snad nejlépe je vidět novost univerzitního areálu na ještě velmi nízké a bohatě zavodňované okrasné vegetaci. Při pohledu na čerstvě osázené plochy je více než patrné, že zde ještě před dvěma či třemi roky byla poušť. Hostitelé několikrát hrdě zdůraznili, že jordánská vláda „vsadila“ na vzdělanost a že v současnosti je v zemi přes dvacet univerzit.

Většina referátů byla věnována studiu islámské architektury a umění, často s důrazem na prezentaci sbírek jednotlivých muzeí. Z tohoto hlediska byly nejzajímavější referáty kolegů z velkých ruských muzeí – o kremelské sbírce hovořila **Ludmila Čižova**, o sbírce koberců ze Státního muzea orientálního umění v Moskvě **Natalie Někrasova**, o sbírkách perských a středoasijských miniatur **Mukaddima Ašrafi** a o islámských sbírkách petrohradské Ermitáže jejich kurátor **Anatol Ivanov**.

Z některých referátů kolegů z Ruské federace a ze Střední Asie však bylo možné alespoň trochu poznat současný život tamních muslimů; tyto referáty mi připadaly nejzajímavější, a proto o nich budu referovat důkladněji.

Např. **Zilja Imamauldinova**, hovořící o současné hudbě Baškirů z města Ufa a jeho okolí (Ruská federace), ukázala, jak dnešní generace baškirských buditelů využívá inspirací převzatých z tradiční islámské hudby (ta je podle sůfizmu jednou z cest k Bohu a k pochopení vesmíru) k vytváření nového národního sebeuvědomění. **Asirbek Ch. Muminov** (Uzbekistán) přítomným prezentoval výsledky vlastního terénního výzkumu, v němž se věnoval znovuoobnovené tradici návštěv posvátných míst. V Uzbekistánu existuje celá řada míst, která spojují pověsti či legendy s životními osudy členů rodiny proroka Muhammada, místních světců a kmenových princezen. Od 20. let tohoto století je nemohli věřící navštěvovat, ovšem znalost těchto svatých míst se v lidové tradici udržela. Věřící začali znovu jednotlivá místa navštěvovat již během období „přestrojky“ a od let 1993 až 1994 jsou tyto návštěvy pravidelné. Ustálilo se pravidlo, že věřící má před návštěvou Mekky navštívit alespoň jedno z lokálních svatých míst. Existuje i pořadí, podle něhož se mají jednotlivá místa navštěvovat – k nejdůležitějším pak patří lokalita známá jako „Druhá Mekka“. **Dimitrij Mikulsky**, který během semináře obětavě překládal referáty svých jazykově nemohoucích kolegů z ruštiny do angličtiny a naopak, se věnoval především dnešní tádžické příbuzenské organizaci. Ukázal, že tzv. rozpad tradičních velkorodin na rodiny individuální byl jen formální a potvrzovaný jen pro potřebu autorit sovětské státní moci. Ve skutečnosti se členové individuálních rodin, byť žili v různých čtvrtích téhož města, v náboženských a dalších činnostech spojovali a jako velkorodinná jednotka vystupovali vůči všem sousedům.

Několik referátů bylo věnováno Tatarům, a to jak povolžským (okolí Kazaně a Astrachaně), tak sibiřským. V diskusi se pak ukázalo, že se nikdo nevěnuje krymským Tatarům a že podnes přetrvává jisté informační embargo na popisy jejich kultury a umění jak v etnografické, tak orientalistické literatuře. **Guzel Sulejmanova** se věnovala epigrafické problematice: kazaňští Tataři písčící do roku 1917 arabským písmem je museli nahradit latinkou a ve dvacátých letech pak latinku azbukou. Konec tradiční epigrafiky je pak spojen s rokem 1937. V současnosti, tj. v průběhu 90. let, se mladá generace v rámci sebeuvědomění znovu učí arabské písmo a obnovuje staré památky, které byly v posledních šedesáti letech soustavně ničeny. Podobnému tématu byl věnován i referát **Guzel Sajfuliny**, která se zaměřila na kulturu povolžských Tatarů obecně. Dnešní generace Tatarů není schopna číst staré rukopisy a musí se dnes učit znovu arabštinu. V celé oblasti se také vedou debaty o budoucím tatarském písmu: nacionalisté – po vzoru Turecka – prosazují užívání latinky, tradicionalisté se přiklánějí k znovuzavedení arabského písma. Na podobné téma hovořila i **Nuria Garajeva**, jejíž referát

byl vlastně věnován umění kaligrafie. Dnes má velkou sbírku rukopisů kazaňský Ústav jazyka, literatury a dějin Tatarstánské akademie věd (přes 6.000 jednotek). Ovšem obrovské škody vznikly ve třicátých letech, kdy byli lidé pronásledováni i za pouhé vlastnictví arabsky psaných knih, kdy se tyto knihy konfiskovaly a pak používaly jako surovina při výrobě střešní krytiny. Dozvěděli jsme se také, že to není první vlna takového velkého ničení starých rukopisů. Ve 40. letech 18. století bylo v rámci tažení proti muslimům spáleno v Kazani a jejím okolí více jak 430 mešit a s nimi vzaly za své i všechny rukopisy v mešitách uložené. **Nikolaj Tomilov** pak seznámil přítomné se současným stavem kultury sibiřských Tatarů. Renesanci prožívá islám, a to i díky oslavám, při nichž si Tataři roku 1994 připomněli šestisté výročí přijetí islámu obyvateli Sibiře. V Omsku se u této příležitosti konala i konference věnovaná významu islámu pro kultury sibiřských národů. Dnes žijí vedle sebe na Sibiři pravoslavní Tataři, považovaní ostatními spíše za Rusy či rusifikované Tatary, a dále muslimští Tataři, kteří se dělí na kazaňské a sibiřské.

Obraz současné kulturní genocidy pak podal bosenský kolega **Asad Durakovič**, když v klidném a skoro nezúčastněném projevu popsal úplné zničení knihoven bosenských muslimů, zejména pak knihovny sarajevského Orientálního ústavu (zde byly uchovávány rukopisy) během občanské války.

Středoevropští a jihoevropští účastníci se věnovali především mapování vzájemných vztahů mezi zeměmi střední a jižní Evropy a zeměmi Předního východu. **Ziya Škodra**, **Ibrahim Krzić** a **Gyorgy Hazai** je ilustrovali na architektonických památkách, **Beata Biedronska-Slota** na sbírce textilií z Krakova a dalších polských muzeí, **Alexander Fodor** na sbírce amuletů, **Galina Lozanova** hovořila o současném postavení muslimů ve své zemi a autor této zprávy informoval o sbírkách nacházejících se v České republice.